
PAP JÓZSEF

EGY POLIHISZTOR AZ OKTATÁSRÓL. HERMAN OTTÓ OKTATÁSPOLITIKAI ELKÉPZELÉSEI*

Tisztelgő tanulmányomban egy dualizmus kori politikusnak, Herman Ottónak az oktatással kapcsolatban kifejtett nézeteit fogom röviden bemutatni. A téma két oldalról is kapcsolódik Kiss László kollegához. Herman Ottó aktív szerepet vállalt a dualizmus kori politikai vitákban, és többször megnyilatkozott a nemzetiségi kérdés és az izraelita vallás ügyében. Ez a két téma pedig fontos szerepet kapott Kiss László publikációiban. A másik kapcsolódási pont pedig az oktatás ügye, mely természetesen kötődik egy tanári életpályához. A tanulmány első részében egy korábbi írásom alapján foglalom össze Herman pályáját,¹ majd pedig a második részben az 1882-es és az 1883-as oktatási vitában elhangzott hozzászólásai alapján ismertetem oktatási elképzeléseit.

Herman (Herrmann) Ottó 1835. június 26-án született Breznóbányán. Iskoláit Breznóbányán és Miskolcon végezte, majd a bécsi Politechnikumban tanult. Ezt azonban apja halála miatt abba kellett hagynia, 1854 és 1856 között Bécsben volt géplakatos. Miután nem jelent meg a katonai sorozáson, szökevénynek nyilvánították, és 1857-ben 13 évre besorozták. 1861-ig szolgált, majd leszerelték, és 1861. szeptember 19-én hazaérkezett Miskolcra. A következő biztos pont életrajzában az 1863-as kőszegi vállalkozás, amikor is két társával fényképész tevékenységbe kezdett. A természettudományos érdeklődésű Hermant Chernel Károly ajánlotta be a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesületnél meghirdetett konzervátori állásra.²

Az 1864-ben – 29 évesen – került Kőszegről Kolozsvárra. Kolozsváron kezdett a tudományos munka mellett a politikával is foglalkozni. Életének a politikához kapcsolódó korai emlékei forrásokkal nem vagy alig alátámaszthatóak, legendás elemekkel telítődnek (gyermekkori kísérlet a szabadságharc hadseregébe való belépésre, részvétel az itáliai háborúban és az 1863-as lengyel szabadságharcban).³ Az első politikai jellegű hazai megnyilvánulása az 1869-es választási kampány egyik kolozsvári rendezvényéhez kapcsolódott, amikor határozott fellépésével megakadályozta, hogy az ellenzéki tömeg összecsapjon a választási rendbontásra kivezényelt katonasággal. Az életrajzával foglalkozó irodalom az Erdélyi Múzeum Egyesületnél betöltött konzervátori állásáról való lemondásnak is politikai színezetet tanúsít, hiszen radikális ellenzékiként nem akart az erdélyi mágnások által fenntartott egyesület alkalmazottja maradni. A lemondást követően, 1871. március 4. és 1872.

* A tanulmány az NKFIH K 134378. számú pályázatának támogatásával készült (Dualizmus kori parlamentarizmus regionális nézőpontból, vezető kutató: Pap József).

¹ Pap 2015.

² Erdődy 1984: 11–12.; Herman pályakezdésének regényes leírását lásd: Lambrecht 1933: 11–22.

³ Erdődy 1984: 12.

június 25. között a kolozsvári Magyar Polgár munkatársa lett. Radikális köztársaságpárti nézetei miatt azonban sajtóperek fenyegették, és – az egyébként ellenzéki újság – szerkesztőjével, K. Papp Miklóssal is konfliktusba került. Ezt követően el is hagyta a lapot.⁴ Ebben a korai esetben is jól látható, hogy Hermanra nemcsak a radikalizmus volt jellemző, hanem az egzisztenciális kérdéseket negligáló, elvekhez mereven ragaszkodó döntések is. Hiszen vélhetően politikai alapú nézeteltérései miatt a tudományos munka lehetőségét biztosító múzeumi megbízatást, a megélhetést lehetővé tevő szerkesztői állást, valamint a neki 8 évig otthont adó várost is elhagyta. A politikai állásfoglalás és az ebből adódó konfliktus tehát fontos és meghatározó volt életének ezen szakaszában is.

A politikussá válás útján azonban az első igazán komoly lépésnek az 1875-ös pártalapítási kísérlet és a Kossuth Lajossal való kapcsolatfelvétel tekinthető. Herman 1874 nyarán ismerkedett meg a szegedi származású Bakay Nándorral. Bakay ekkorra Szeged egyik jelentős vállalkozója, kendergyár-tulajdonosa volt. A két férfi elhatározta, hogy önálló pártot hoznak létre az iparos érdekek képviselőjére. Herman ebben az ügyben fordult 1875. március 2-án Kossuth Lajoshoz, és ehhez a tervhez kérte az emigráns politikus támogatását.⁵ A pártalapítással kapcsolatban néhány fontos kérdésre kell felfigyelni. A dualizmus kori magyar párttörténet egyik legmozgalmasabb periódusa zajlott ebben az időszakban, mozgásba lendült az 1867-ben kialakult pártstruktúra. Az ellenzéki oldalon kétirányú folyamat indult el: a Tisza Kálmán vezette Balközép zöme a Deák-párthoz közeledett, míg a kiegyezés elfogadásával egyet nem értők létrehozták az Elvhű Balközép nevet viselő pártformációt. Ez utóbbihoz tartozó képviselők 1874. február 26-án fúzióra lépetek az Országos 48-as Párttal. Az új csoportot kezdetben Egyesült Közjogi Ellenzéknek, majd rövid egy hónap után Függetlenségi Pártnak nevezték el.⁶ A Függetlenségi Párt maga mögött tudhatta Kossuth Lajos támogatását. Így a Herman–Bakay-féle kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Ennek ellenére azonban a két férfi jól érzékelte a pártalapítás lehetőségét, azzal is tisztában voltak, hogy Kossuth támogatása nélkül az ellenzék oldalán, ismeretlen emberként, szinte lehetetlen bekerülni a magyar politikai életbe. Emiatt természetesnek vehető, hogy Herman az általa személyesen nem ismert Kossuthhoz fordult támogatásért.

Herman Ottó Kossuthhoz írt levelének kezdő soraiban bemutatkozott, igyekezett saját portréját megrajzolni. Ellenzéki személyként ismertette élete fontosabb, kiemelendő részeit. Szólt arról, hogy nagybátyja 1858-ban politikai ok miatt elhagyta a birodalmat, beszámolt a kolozsvári újságírói ténykedéséről, Lónyai Menyhért elleni fellépéséről, a sajtóperekről, valamint a szerkesztővel való szakításról. Megfogalmazta politikai hitvallását is: „Jóllehet a köztársaság eszményem, s minden lépésemet feléje törekszem, számolok a viszonyokkal is, mert a nemzettel együtt akarok haladni; és tudom, hogy az uralkodó közszellemnél

⁴ Péter 1988: 368.; Urak 2006: 128.

⁵ Lásd erről részletesen: Erdődy 1984: 46–47., 49–53.; téves dátumokkal és pontatlan idézettel: Péter 1988: 369–370.

⁶ Tóth 1963: 985–1017.; Vida (szerk.) 2011: 49–50.; Szendrei 2012: 3–5.

fogva e haladás még sok időkre csak lassú lehet, de sőt, hogy az erők legjavát sokszor nem is a haladás előmozdítására, hanem a visszaesés feltartóztatására kell fordítani.⁷ Ezek a sorok egyfajta politikai ars poétikaként is felfoghatóak. Érdeemes megjegyezni, hogy Herman saját természettudományos munkájára csupán egyetlen sort vesztegetett a levele végén: „A természeti tudományokkal foglalkozom, s jelenleg a magyar természettudományi társulat megbízásából a magyar Araneológiát írom.”⁸ A levél bemutatkozó részéből hiányoznak a korábban már említett itáliai és a lengyelországi életrajzi elemek, melyek forrásaként a szakirodalom a Lambrecht Károly által is idézett kolozsvári újságcikk sorait adja meg.⁹ Azt gondolom, hogy a Kossuth számára írott levélnek minden bizonynyal fontosabb részét jelentették volna ezek az információk, mint az ezekhez képest elhanyagolhatóan tekinthető életrajzi elemek. Ez a tény tovább erősítheti bennünk a szkepszist a forrásokkal kellően alá nem támasztható mitikus történetekkel kapcsolatban.

Kossuth, mint az ismeretes, mereven elzárkózott a kezdeményezés támogatójától. A sikertelen próbálkozás után mind Bakay, mind Herman a Függetlenségi Párthoz kapcsolódott. Bakay Nándor 1878-ban Szeged első kerületének a függetlenségi párti képviselője lett, és talán nem véletlen, hogy Herman is épp Szegeden, a második kerületben szerzett mandátumot az 1879-es időközi választáson. Addig azonban Herman Ottó időlegesen visszahúzódott a politikai életből, és a tudományos munka felé fordult. 1875. február 24-én állást kapott a Nemzeti Múzeum állattárában, és Budapestre költözött. Csak 1877-től vannak újra információk politikai tevékenységéről. 1877. december 16-án szónokként lépett fel a törökbarát, oroszellenes tüntetésen.¹⁰ Ennél az epizódnál azonban sokkal fontosabb volt az, hogy 1878-tól már mint a Függetlenségi Párt egyik választásokon induló politikusa tartható számon.

Az a párt, melyhez csatlakozott, 1874-ben jött ugyan létre, de ezt követően továbbra sem volt egységes, számos belső frakcióra tagozódott. A pártprogram ugyan szinte kizárólag a közjogi kérdésre fókuszált, de párton belül létezett egy demokratikus reformokra is hajlamos szárny, melyhez tartozónak lehet nyilvánítani az 1879-től országgyűlési képviselővé váló Hermant.¹¹ Az elkövetkező másfél évtized többször megrázkódtatta a függetlenségiakat. Először az antiszemita távoztak 1883-ban. 1884-ben pedig egy másik jelentős változás is lezajlott az ellenzéki

⁷ Herman Ottó levele Kossuth Lajosnak. Doroszló, 1875. március 2. Herman 2002: 1052–1055.; idézi tévesen: Péter 1988: 370.

⁸ Herman 2002: 1055.

⁹ „»Megjártam Bécsot, Strassburgot, Milanot ... lepillantottam a Monte Bericolo-ról az olasz földre; szivaroztam a 365 tornyos székesegyház árnyékában, a Como táján pedig a szabadság és humanizmus érdekében főbelövöldöztük egymást, máshol meg a kancsuka jelzé a korszellem óráját.« Ez az utóbbi megjegyzés arra vonatkozik, hogy 1862-ben résztvett a lengyel fölkelésben. Haláláig őrizte azt a carbonari kalapját, amelyet olasz földről hozott magával s amelyet a lengyel harcokban lóttek át.” Lambrecht 1933: 20.

¹⁰ Péter 1988: 371.

¹¹ Herman Ottó és a függetlenségiak belső vitáiról lásd: Erdődy 1984: 94–97.

oldalon. A Függetlenségi Párt és az 1848-as frakció, okulva az 1884-es választás kudarcából, 1884. szeptember 29-én fúzióra lépett egymással. Ekkor jött létre az ún. Negyvennyolcas Függetlenségi Párt. A párt perszónáluniós alapra helyezkedve szakított a teljes függetlenség programjával. Ezzel a lépéssel gyakorlatilag lezárult az 1874-ben megszakadt egyesülési folyamat.¹² Herman Ottó ekkor marginális helyzetbe került, az új párt programja nem felelt meg neki, ezért abba annak megalakulásakor be se lépett. Önmaga egyébként az 1887-es választási bukását is ennek az elszigetelődésnek tudta be. Majd 1889-ben, amikor újra bekerülve a parlamentbe, végül mégis csatlakozott a párthoz, kikötötte, hogy azt az 1874-es alapon teszi.¹³

A következő fontos válság az egyházpolitikai reformok időszakában érte a pártot. Eötvös Károly 1893. május 20-án, az egyházpolitikai reformok párton belüli leszavazását követően, 17 képviselővel megalakította a Negyvennyolcas Függetlenségi Párt Eötvös-frakcióját, mely egyelőre még a párton belül maradt. Miután azonban Ugron Gábor frakciója szeptember 27-én visszatért a pártba (48-as Ugron Párt), Eötvösök különváltak. Tizenkét képviselőházi taggal 1893. szeptember 29-én megszületett az Országos Függetlenségi Párt, melynek elnöke Herman Ottó lett. Herman ekkor az egyházpolitikai reformok ügyében legradikálisabban fellépő képviselők közé tartozott. „[A] mikor egész Európában inkább az illiberalizmus, sőt itt-ott a reakció jelentkezik, a magyar nemzet volt az egyetlen, mely felvette a harcot a liberális eszmékért, a lelkiismereti szabadságért” – emlékezett vissza az általa követett politikára.¹⁴

Herman Ottó az elnöki posztot azonban tudományos munkásságára – millenniumi kiállítás szervezése – való hivatkozással átadta Madarász Józsefnek. Eötvösök pedig 1895. február 27-én feladták önállóságukat, és egyesültek az Ugron Gáborral ismét szakító Justh-frakcióval, az ún. Függetlenségi és 48-as Justh Párttal. A fuzionált párt továbbra is az 1884-es programot tartotta irányadónak, és a közjogi ellenzéki szerepre fókuszált. Az újra egységesült pártban Herman Ottó ismét társak nélkül maradt. Kilépett a pártból, és fokozatosan visszahúzódt a nyilvános politikai élettől. A századforduló politikai vitáiban már nem igazán vett részt. 1896-ban pedig nem sikerült bejutnia a parlamentbe, és életének hátralévő szakaszában nem is lett többé tagja. A pártharcok felőrölték, és a meddő politikai csatározások helyett inkább a tudományos élet felé fordult. A tudósból lett politikus tehát ismét tudóssá vált.

Herman Ottó politikusi tevékenysége során igen gyakran foglalkozott oktatási kérdésekkel, ezt általában a kultusztárca reformtervezetei vagy a költségvetési vita során tette. Részletes reformtervet azonban nem dolgozott ki, elképzelései a parlamenti beszédeiből ismerhetők meg. Az oktatás minden fokozatával kapcsolatban volt mondanivalója. Kiindulópontja az oktatási és a vallási tárca szétválasztása volt, következő lépésként a népoktatás teljes ingyenességét szerette

¹² Szendrei 2012: 6.

¹³ Erdődy 1984: 96–97., 109.

¹⁴ Erdődy 1984: 114.

volna elérni. Majd a középiskola feladatának tisztázását és végül az egyetemi oktatás megreformálását tartotta szükségesnek.¹⁵

1882-ben, a közoktatási költségvetéssel kapcsolatos vita során kijelentette, hogy Magyarország felemelkedését három tényező befolyásolja igazán: első a „nemzet individualitásának [Magyarország függetlenségének– P. J.] kivívása”, a „második átgondolt közgazdasági politika; a harmadik egy egységes alapokra fektetett népnevelés, közművelődés”. Úgy látta, hogy ez az utóbbi tényező sem kapja meg a megfelelő figyelmet és támogatást. Az oktatási rendszert egy gúlához hasonlította, „a ki a gúla építését vezeti, tudja, hogy a legalsó iskola mit kell, hogy adjon a tanulóknak, mielőtt az életbe lép”. Minden fokozatnak csak a maga feladatát kell teljesíteni, és csak a legmagasabb szint kötelessége a „*valóságos tudomány*” művelése, a korábbi szinteken elsősorban oly gyakorlatorientált ismereteket kell nyújtani, melyek a mindennapi élet problémáinak megoldására készítik fel a diákokat.¹⁶

A középfokú oktatás fontos hibájának nevezte, hogy a túlzottan specializált képzés miatt a gyerekeknek gyakorlatilag 10 éves korukban pályát kell választaniuk. A középiskolai tananyaggal kapcsolatban radikális reformokra tett javaslatot. Vitatta azt az elvet, hogy az oktatásnak a klasszikus kultúrára kellene alapozódnia, amit fontosnak tartott ugyan, de síkra szállt a „*positiv szaktudás*”, az életre nevelő, gyakorlatorientált képzési területek arányba hozatala mellett. „A középiskolában [...] nem az a feladat, hogy sokat és sokfélét tanítsunk, hanem keveset és jól megválogatva tanítsunk, kiváltképp azokra nézve, a kik magasabb tudományos pályára készülnek...”.¹⁷

A tananyag, amellel hogy nem felelt meg a kor igényinek, túlságosan leterhelte a diákokat. Véleménye szerint olyan oktatási anyagra lett volna szükség, „mely közepes tehetségekre van számítva –...– mindenkor meg fogja tartani az ifjúság lelkének elevenségét, inductiora való hajlamát, művelt ízlését, szóval azt, a mi őt rögtön a polgári élet alsóbb pályáira vezetheti vagy pedig, melynek segítségével fel mehet a tudományos pályán a tudományos műveltség magasságára”.¹⁸ Az 1883-as középiskolai törvényjavaslat vitája során nem csekély humorát bizonyította azzal, ahogy a görög nyelv iskolai oktatását védelmezőket kritizálta. Egyrészt kijelentette, hogy nem célja a görög kultúra oktatásának háttérbe szorítása, de ehhez nem tartotta szükségszerűnek a klasszikus görög nyelv elsajátítását (hasonlóan vélekedett a latinról is), hanem elegendőnek gondolta a magyar nyelvű fordítások tanítását. Ezentúl kijelentette, hogy óvatosan kell bánni a példaképkereséssel, hiszen: „Azok a híres athenei demokraták rabszolgákat tartottak és a leghíresebb és leghatalmasabb embereik a hypocrisisnek oly nemeit cultiválták irodalomban, élőszóval és kiváltképpen erkölcsükben, hogy én az ifjúságot nem is bocsátom az eredeti források tanulmányozásába...”. A középiskolával és az egész oktatási rendszerrel kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy „a legnagyobb tehetségek a világon sohasem

¹⁵ Erdődy 1984: 67.

¹⁶ Herman 1882a: 387–388.

¹⁷ Herman 1883a: 220.

¹⁸ Herman 1883b: 257.

az iskola ajtaján jöttek ki. ... a tudományban való haladás ... éppen olyan emberek részéről történt, kik emancipálták magukat az iskola chablon-jai és korlátai alól." „Mi lehet feladata voltaképpen a középiskolai tanításnak, tekintettel a társadalomra?” – teszi fel a kérdést önmagának. „Szerintem nem más, mint a közepes tehetségeknek minden methodussal való oda vitele, hogy az életben választott pályájukon megélhessenek, ... ne legyenek durvák s ne lássanak babonát. Ne legyenek ignoránsok a természet jelenségei iránt, szóval legyenek okos tisztességes emberek.”¹⁹

Az egyetemi oktatás egyik fontos hiányosságának a terem és a tanerő hiányát tartotta. Úgy látta, hogy a tandíj miatt, melyet a magyar oktatás egyik legnagyobb rákfénéjének nevezett, az intézmények hatalmas számban veszik fel a hallgatókat, így akár nyolcszázan is járhattak egy kurzusra, melyet olyan termekben tartottak, hova 70-80 embernél több nem fért be. Leírása szerint az intézményekben pénzügyi okokból igyekeznek minimalizálni a tanári kart, így az oktatás is kevesebbe is kerül, a tanárok is nagyobb fizetést kaphatnak. Az egyetemi képzést a „*tan-anarchia*”, a „*tan-szabadoság*” kifejezéssel jellemezte. A pesti egyetemen a „nepotismus üti fel tanyáját, a hol mindenféle visszavonult statusférfiak találnak menedéket, a hol a családok betelepdednek”, és olyan emberek kerülnek protekció útján a katedrara, akik a gimnáziumokban megfáradtak, a diákokat „megragadni” nem bírták, és üres padosoroknak tartanak előadásokat, miközben a „tanárok hatása az ifjuságra a minimumra reducalódik”.²⁰ Úgy gondolta, hogy az egyetemeket nem a nagyvárosokban kell elhelyezni, mivel ezek politikai központok, és ezért a tanári kar is jelentősen átpolitizálódik, „számosan nem tudnak ellenállni azon csábnak, melyet egy, a politikai és a társadalmi életben is erősen lüktető közélet ajánl nekik”. A tudományos munka helyett inkább a képviselői mandátum megszerzése motiválja az értelmiséget. A fiatalok pedig ahelyett, hogy az órákat látogatnák, kávéházakban élnek. A szülők miután nem bírják tovább a fiú tetemes „oktatási” költségeit, hazahívják a diákokat, aki így mindenféle szaktudás nélkül ül be a szülők által szerzett állásba. Emiatt javasolta több alkalommal a minisztériumnak, hogy Budapest és Kolozsvár mellett alapítsanak egy harmadik egyetemet, melyet helyezzenek el az újjáépítés alatt álló Szegeden, mivel az csak így tud az alföldi szellemiségű kispolgári városból a párizsi mintára épült falakat betöltő modern európai nagyvárossá, szellemi központtá válni.

A közoktatás szakszerű és eredményes működésének alapfeltételét tehát egy hosszú távra kialakított, a modern kornak megfeleltetett, egységes elvek alapján vezérelt oktatási struktúra kialakításában látta. A magyar viszonyokra azonban – véleménye szerint – nem ez a tervszerű építkezés volt a jellemző. „... miképpen látjuk ezt most az életben Magyarországon, véghetetlenül szomorú képet nyerünk: kapkodást, tervszerűtlenség, rendetlenség. ... a tanárnak ... reggeltől estig egyéb dolga se lesz, mint azzal foglalkozni, hogy nem ütközik-e valamelyik paragrafusba. ... az egész tanterv a tantárgynak oly összezsúfolását mutatja, a mely

¹⁹ Herman 1883c: 289–290.

²⁰ Herman 1883a: 221.

semmiféle megfontolásra nem vall.”²¹ Az iskolák autonómiájával kapcsolatban, melyet a központi hatalomtól való függetlenségnek és az oktatás politikamentességének az egyik legfontosabb biztosítékaként tartott számon, sajátos álláspontot alakított ki. Egyrészt védte az iskolák autonómiáját, másrészt azt világosan látta, hogy az államnak ki kell alakítani egy egységes követelményrendszert. Ezt azonban nem úgy képzelte el, mint az akkori kultuskormányzat, amely a kötelező tantervek bevezetése mellett érvelt. Ez – Herman szerint – túl merevvé tette az oktatási rendszert. Mint oly sokszor, ebben a kérdésben is külföldön keresett megoldási lehetőséget, és a Svájcban alkalmazott módszert mutatta be a parlamentben. A szövetségi állam felállította az oktatási biztosok intézményét, melyek szigorú minőségi felügyeletet gyakoroltak azon kantonok oktatási intézményei felett, melyek csatlakoztak az egységes középiskolai rendszerhez. Az innen jövő diákok felvételi nélkül juthattak be a zürichi egyetemre. Az iskolai autonómiájukat megőrzött kantonok diákjainak pedig felvételizniük kellett.²²

A jól működő oktatási rendszer másik előfeltétele a megfelelő színvonalú tanárképzés. A tanárképzésben azonban megítélése szerint abnormális viszonyok uralkodtak. Kritikája szerint egyrészt túl nagy számban képeztek pedagógusokat, akik miután nekik az állam nem tudott kereseti lehetőséget biztosítani, csak a „proletariátus” sorait szaporították. Úgy látta, hogy Magyarországon protekció alapján osztották az állásokat, így nem vélte biztosítottnak, hogy a legelhivatottabbak kerülnek a tanári katedrára. Emellett hiányolta a tanártovábbképzés lehetőségeit. „... szegény tanárok két-három évig küzdenek, hogy valahogy a színvonalon tartsák magukat, sőt vannak olyanok, a kik keresnek összeköttetéseket a főváros tudományos köreivel”. Azonban mivel a tudományos és közéletben olyan emberek töltenek be pozíciókat, akik nem végeznek érdemi munkát, így nincs megfelelő szellemi közeg a tudományra igényes fiatalok számára, akik így pár év küszködés után szereznek maguknak egy „hosszú szárú pipát”, beállnak takarékpénztári alkalmazottnak, és 25 éven keresztül rontják a magyar ifjúságot – foglalta össze lesújtó véleményét.²³ Treffort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmébe ezen probléma esetén is a svájci rendszer tanulmányozását ajánlotta, ahol nagy gondossággal válogatják ki azokat az embereket, akik a tanári pályára léphetnek. A miniszteri bírálatra, mely azt állította, hogy a képzési keretek csökkentésével kasztok alakulnak ki, azt válaszolta, a probléma megoldható lenne, ha az egyetemnek megtiltanák, hogy „a vizsgák megkönnyítése által” csábítsanak fiatalokat „oly pályára, a mely kenyeret csak egy bizonyos számnak adhat”. A vizsgarendszert inkább úgy kell átalakítani, hogy az megfelelően szelektálja a fiatalokat, és csak a valóban elhivatottak kezébe kerülhessen tanári diploma.²⁴

A változó világ a tanárokkal szemben is új követelményeket állít, az új korszak modern ismereteket kíván meg a tanári kartól. Orbán Balázs szavaival egyetértve

²¹ Herman 1882a: 388.

²² Herman 1882b: 36.

²³ Herman 1882a: 389–390.

²⁴ Herman 1882b: 36.

kijelentette, hogy olyan viszonyokat kell teremteni, „hogy a középiskolai katedrát csupán csak oly férfiak foglalhassák el, kik a tudományos anyagon kívül az oktatásban nagy nemzeti missiót látnak ..., nem csak a kellő tudományos qualificatióval bírnak, hanem bírnak életismerettel és élettapasztalással is, hogy akként élő hatást gyakoroljanak az ifjúságra”. Ezt a változást különösen fontosnak tartotta, hiszen úgy látta, a pedagógusok iskolateremtő lehetőségei gyakorlatilag eltűntek. Ez pedig nem jelentett mást számára, mint Magyarország felemelkedési, modernizációs fejlődésének egyik legfontosabb akadályát.²⁵

Ebben a rövid írásban áttekintettem Herman Ottó politikai pályáját, és felvillantottam az ellenzéki politikusnak az oktatással kapcsolatos nézeteit. Herman szavai ma is megfontolandó gondolatokat tartalmaznak a történelemmel foglalkozó és azt megélő emberek számára.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Erdődy Gábor 1984: Herman Ottó és a társadalmi-nemzeti felemelkedés ügye: kísérlet a demokratikus ellenzékiiség érvényesítésére a dualista Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Herman Ottó 1882a: Hozzászólás a közoktatási költségvetés általános vitájához. 1882. 02. 11. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. II. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 387–393.
- Herman Ottó 1882b: Hozzászólás a közoktatási költségvetés általános vitájához. 1882. 02. 14. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. III. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 35–39.
- Herman Ottó 1883a: Hozzászólás a középiskolai törvényjavaslat általános tárgyalása. 1883. 03. 17. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. XI. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 215–222.
- Herman Ottó 1883b: Előzetes fölszólalása. A középiskolai törvényjavaslat részletes tárgyalása. 1883. 04. 02. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. XIV. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 255–258.
- Herman Ottó 1883c: Hozzászólás a középiskolai törvényjavaslat részletes tárgyalása során. 1883. 04. 03. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. XI. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest.
- Herman Ottó 1883d: Hozzászólás a középiskolai törvényjavaslat részletes tárgyalása során. 1883. 04. 13. In: P. Szathmáry Károly (szerk.): Az 1881. évi szeptember 24-re

²⁵ Herman 1883d: 71.

- hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. XI. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 70–73.
- Herman Ottó 2002: Herman Ottó levelezéséből. Híd 1052–1058.
- Lambrecht Kálmán 1933: Herman Ottó élete. Magyar Könyvbarátok,. <https://books.google.hu/books?id=YZsFuQAACAAJ> – utolsó letöltés: 2023. 09. 01.
- Pap József 2015: Herman Ottó és a függetlenségi politika a dualizmus kori Magyarországon. HERMAN OTTÓ MÚZEUM ÉVKÖNYVE (53.) 401–410.
- Péter László 1988: Herman Ottó és Szeged. A Herman Ottó Múzeum évkönyve 365.
- Szendrei Ákos 2012: A dualizmuskori függetlenségi ellenzék történetének vázlata. KRITISCHE ZEITEN: ZEITSCHRIFT FÜR HUMANWISSENSCHAFTEN (3–4.) 2–20.
- Tóth Ede 1963: A Függetlenségi Párt megalapítása. Századok (97.) 5. 985–1016.
- Urak István 2006: Herman Ottó kolozsvári tevékenysége. In: Hevesi Attila – Viga Gyula (szerk.): Herman Ottó öröksége: a Miskolcon 2005. november 8–9-én megrendezett konferencia anyaga. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- Vida István (szerk.) 2011: Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010). (Pártok és politika.) Gondolat, Budapest.